

ANDRZEJ ZAJĄC

NAZWY KATEGORII SPOŁECZNYCH
W PISMACH ŚW. FRANCISZKA Z ASYŻU
I ICH TŁUMACZENIA NA JĘZYK POLSKI

NAMES OF SOCIAL CATEGORIES
IN THE WRITINGS OF SAINT FRANCIS OF ASSISI
AND THEIR TRANSLATIONS INTO POLISH

Abstract

Social categories in the writings of Saint Francis of Assisi and in Franciscan hagiography were till now an object of interest just in the historiographic aspect. Present study touches this issue, but focuses its attention on the linguistic dimension. The subject of the analysis is basically a group of three fragments, rich in names of diverse social categories: The story of true and perfect joy, the second edition of The letter to the faithful and the 23rd chapter of the First rule. They show the extensive social awareness of the author, who is sensitive to problems related to the complexity of the social structure of the contemporary world and the divisions result from it. The rhetoric of the analysed texts turns out to be extremely rich: enumerations, diphthologies, multiples, epiphones. They all testify to the emotional involvement of the author in the content of the enunciation, and confirming his awareness and linguistic maturity as well. Saint Francis in the analysed texts appears as a man who is keenly interested in the situation of his contemporary world and individual social groups, including women and children, which in his era was not so obvious. It confirms the Christian truth about the common perspective of eternity and the universality of salvation, independent of earthly divisions and differences.

Translated by Katarzyna Gorgoń

Key words: Francis of Assisi; society; social categories; equality; name; rhetoric.

Dr ANDRZEJ ZAJĄC OFMConv – doktor teologii ze specjalizacją z franciszkanizmu, dyrektor Instytutu Studiów Franciszkańskich, dyrektor Wydawnictwa Franciszkanów „Bratni Zew”; adres do korespondencji: Instytut Studiów Franciszkańskich, ul. Franciszkańska 4, 31-004 Kraków, e-mail: a.zajac@isf.edu.pl.

Temat kategorii społecznych w pismach św. Franciszka i w wybranych tekstach hagiograficznych jemu poświęconych podjął pod koniec lat 60. wybitny mediewista francuski Jacques Le Goff. Efekty jego pracy po kilku dekadach ukazały się w języku polskim (Le Goff 2001: 105-169). Warto wrócić do tego tematu, ale nie tyle w aspekcie historiograficznym, co językoznawczym. W przekonaniu, że za słowem i sposobem jego wypowiedzi kryje się człowiek, warto przeanalizować te miejsca w pismach św. Franciszka, które umożliwiają poznanie jego świadomości społecznej i jego stosunku do społecznej struktury współczesnego mu świata. Swoistym tłem dla analizy wspomnianych tekstów może być przywołany przez wspomnianego mediewistę przykład kategorii społecznych wyszczególnionych w podręczniku dla spowiedników z XIII wieku autorstwa Jana z Fryburga: (1) biskupi i prałaci, (2) księża, (3) proboszczowie, wikarzy i spowiednicy, (4) mnisi, (5) sędziowie, (6) adwokaci i prokuratorzy, (7) medycy, (8) doktorzy i bakałarze, (9) książęta i szlachcice, (10) małżonkowie, (11) kupcy i mieszczanie, (12) rzemieślnicy i robotnicy, (13) chłopci, (14) wyrobownicy (Le Goff 2002: 319). Co charakterystycznego można zauważyć w nazwach kategorii społecznych obecnych w dziele pisanym św. Franciszka?

DYSKURS SPOŁECZNY OBECNY W PISMACH ŚW. FRANCISZKA

W zbiorze pism św. Franciszka możemy wyróżnić zasadniczo trzy fragmenty, w których prezentuje on swoją świadomość społeczną, wymieniając zróżnicowane sytuacje, w jakich znajdują się przywoływane osoby, bądź funkcje, jakie pełnią w strukturze świata, którego sam jest uczestnikiem. W opowieści *O prawdziwej i doskonałej radości* ukazuje wyimaginowane zdarzenia, które według niego nie są powodem do autentycznej, ewangelicznej radości. Zdarzeniem takim miałyby być wstąpienie do zakonu paryskich profesorów, hierarchów kościelnych czy też samych królów. Inne możliwe sytuacje to nawrócenie wszystkich niewiernych na wiarę chrześcijańską oraz nadprzyrodzona zdolność uzdrawiania chorych i czynienia cudów.

Przybywa posłaniec i mówi, że wszyscy profesorowie z Paryża wstąpili do zakonu; napisz, to nie prawdziwa radość. Że tak samo uczynili wszyscy prałaci z tamtej strony Alp, arcybiskupi i biskupi, również król Francji i Anglii; napisz, to nie jest prawdziwa radość. Tak samo, że moi bracia poszli do niewiernych i nawrócili wszystkich do wiary; że mam od Boga tak wielką łaskę, że uzdrawiam

chorych i czynię wiele cudów; mówię ci, że w tym wszystkim nie kryje się prawdziwa radość. (FA 2002: 135).

Kolejny fragment to wstęp do drugiej redakcji *Listu do wiernych*, w którym Franciszek określa swoich adresatów. Warto zwrócić uwagę, że są nimi – jakby się mogło w pierwszym momencie wydawać – nie tylko wszyscy chrześcijanie, ale wszyscy ludzie, „którzy mieszkają na całej ziemi”. W swoisty sposób koryguje wcześniejsze sformułowanie, by poszerzyć krąg odbiorców listu.

Wszystkim chrześcijanom – żyjącym w zakonie, duchownym i świeckim, mężczyznom i kobietom, wszystkim, którzy mieszkają na całym świecie, brat Franciszek, sługa ich i poddany, składa wyrazy czci i uszanowania oraz życzy prawdziwego pokoju z nieba i szczerą miłością w Panu. (FA 2002: 233).

Trzeci fragment, pochodzący z 23. rozdziału *Reguły niezatwierdzonej*, obfitujący w nazwy kategorii społecznych, ukazuje głęboką świadomość różnic, związanych nie tylko z przynależnością klasową, ale również z wiekiem, płcią, stanem zdrowia. Do wszystkich jednak Franciszek zwraca się niezmiennie z tą samą zachętą do wytrwania „w prawdziwej wierze i pokucie”, mając na względzie zbawienie każdego człowieka.

A wszystkich, którzy pragną służyć Panu Bogu w świętym Kościele katolickim i apostołskim, i wszystkie następujące stany, kapłanów, diakonów, subdiakonów, akolitów, egzorcystów, lektorów, ostiariuszy i wszystkich duchownych, wszystkich zakonników i zakonnice, wszystkich nawróconych i maluczkich, ubogich i potrzebujących, królów i książąt, robotników i rolników, sługi i panów, wszystkie dziewice, wdowy i mężatki, ludzi świeckich, mężczyzn i kobiety, wszystkie dzieci, młodzież, młodych i starych, zdrowych i chorych, wszystkich małych i wielkich, i wszystkie ludy, plemiona, pokolenia i języki, wszystkie narody i wszystkich ludzi na całej ziemi, którzy są i będą, my wszyscy bracia mniejsi, słudzy nieużyteczni, pokornie prosimy i błagamy, abyśmy wszyscy wytrwali w prawdziwej wierze i pokucie, bo inaczej nikt nie może być zbawiony. (FA 2002: 173-175).

Na marginesie denominacji kategorii społecznych obecnych w pismach Franciszka z Asyżu warto ponadto zwrócić uwagę na fragment z 7. rozdziału *Reguły niezatwierdzonej*, zawierający nazwy zawodów-tabu, których wykonywanie przez braci było zabronione. W całości zostanie on zacytowany i przeanalizowany w ostatnim punkcie.

SŁOWNIK KATEGORII SPOŁECZNYCH I ICH KONTEKSTUALIZACJA

Choć św. Franciszek, jak można było już zauważyć, nie robi metodycznego przeglądu kategorii społecznych, to jednak analizowane fragmenty – których tematyka jest zasadniczo duchowa – pozwalają na wyodrębnienie nazw kategorii społecznych. Dzięki nim można poznać lepiej autora, jego wrażliwość i świadomość społeczną, rozumienie pracy czy obecności i zaangażowania w rzeczywistość społeczną jego czasów (Flood 2016).

W opowieści *O prawdziwej i doskonałej radości* widać zderzenie dwóch mentalności: ziemskiej i nadprzyrodzonej, ujawniające pokusę, jakiej mogliby ulec bracia w poszukiwaniu powodów do radości. Świadom różnego pochodzenia społecznego braci, Franciszek przekonuje, że światowy prestiż oraz sukces nie zapewniają autentycznej i trwałej radości, ale że jej źródło tkwi w człowieku, który odznacza się cierpliwością i napełniony jest pokojem pochodzącym od Boga. Prezentuje swój wywód w retorycznie interesujący sposób, uciekając się do nagromadzenia (*accumulatio*), które wzmacnia emocjonalność wypowiedzi, a przez to zyskuje na perswazyjności. Franciszek nie jest idealistą oderwanym od rzeczywistości, ale wykazuje się niezwykłym realizmem, widząc, co w społeczności ziemskiej budzi podziw i szacunek.

W poszczególnych elementach dyskursu pojawiają się nazwy różnych kategorii społecznych. Kryterium, które je określa, stanowią kolejno:

- ◆ przynależność do świata akademickiego – „wszyscy profesorowie z Paryża” (*omnes magistri de Parisiis*);
- ◆ przynależność do hierarchii kościelnej – „wszyscy prałaci z tamtej strony Alp” (*omnes praelati ultramontani*), „arcybiskupi i biskupi” (*archiepiscopi et episcopi*);
- ◆ przynależność do hierarchii świeckiej – „król Francji i Anglii” (*rex Franciae et rex Angliae*).

W swojej wyobraźni zakłada możliwe sukcesy misyjne: „bracia poszli do niewiernych (*ad infideles*) i nawrócili wszystkich (*eos omnes*) do wiary”. Na końcu odwołuje się do siebie, suponując możliwy charyzmat uzdrawiania: uzdrawiam chorych (*infirmos*), wskazując tym samym kolejną kategorię społeczną, jaką tworzą ludzie chorzy.

Klasyczny wstęp drugiej redakcji *Listu do wiernych*, zawierający adres i pozdrowienie, określa krąg odbiorców, w którym pojawiają się kolejne nazwy kategorii społecznych. Jest to typowy list okólny, którego adresatem

nie jest konkretna osoba, ale grupa osób, społeczność, z wyszczególnionymi jej elementami. Aspiracje autora są uniwersalistyczne, co potwierdza wyrażenie: „Wszystkim chrześcijanom” (*Universis christianis*). Wymienione dalej kategorie społeczne uszczegółwiają mniejsze społeczności, wchodzące w skład tej chrześcijańskiej: „żyjącym w zakonie, duchownym i świeckim” (*religiosis, clericis et laicis*), a następujące po nich nazwy odnoszą się do różnicowania płci osób przynależących do chrześcijańskiej społeczności: „mężczyznom i kobietom” (*masculis et feminis*). Na marginesie należy stwierdzić, że zdecydowanie lepszym polskim ekwiwalentem terminu *religiosis* – przede wszystkim w znaczeniu retorycznym – byłby wyraz *zakonnikom*, a nie *żyjącym w zakonie*. Zamknięcie adresu stanowi swoiste sprostowanie (*correctio*), figura wzmacniająca wyrażoną dotąd myśl i uświadamiająca, że list kierowany jest *de facto* nie tylko do wszystkich chrześcijan: „wszystkim, którzy mieszkają na całym świecie” (*omnibus qui habitant in universo mundo*). Nadawca listu w sposób prosty i elokwentny określa też swoją pozycję w stosunku do zdefiniowanych adresatów, przedstawiając się jako „brat Franciszek, sługa ich i poddany” (*frater Franciscus, eorum servus et subditus*).

Rozbudowany werset siódmy 23. rozdziału *Reguły niezatwierdzonej* jest niemalym zbiorem nazw kategorii społecznych (Rodriguez Herrera, Ortega Carmona 1985: 460-462). W zachęcie do wytrwania w wierze i pokucie Franciszek wymienia grupy osób, uporządkowane według różnych kryteriów. Na wstępie zwraca uwagę na fakt, że społeczeństwo ma swoją określoną strukturę, którą tworzą poszczególne stany (*ordo*): „wszystkie następujące stany” (*omnes sequentes ordines*). Sformułowanie to można rozumieć jako zapowiedź następujących bezpośrednio po nim stanów struktury eklezjalnej: „kapłanów, diakonów, subdiakonów, akolitów, egzorcystów, lektorów, ostiariuszy (*sacerdotes, diaconos, subdiaconos, acolythos, exorcistas, lectores, ostiarios*) i wszystkich duchownych (*omnes clericos*)”, „wszystkich zakonników i zakonnice” (*universos religiosos et religiosas*), bądź też – w szerszym ujęciu – obejmującym wszystkie przypadki wymienionych dalej kategorii społecznych.

Kolejne nazwy kategorii społecznych określają zróżnicowane kryteria:

- (1) sytuacja duchowa w odniesieniu do życia ewangelicznego – „wszystkich nawróconych i maluczkich” (*omnes conversos et parvulos*);
- (2) stan posiadania i sytuacja egzystencjalna – „ubogich i potrzebujących” (*pauperes et egenos*);

- (3) miejsce w hierarchii społeczno-politycznej – „królów i książąt” (*reges et principes*);
- (4) miejsce w strukturze społecznej związane z wykonywanym zawodem – „robotników i rolników” (*laboratores et agricolos*);
- (5) sytuacja społeczna związana z zajmowanym miejscem w strukturze zależności – „sługi i panów” (*servos et dominos*);
- (6) stan duchowo-egzystencjalny kobiet – „wszystkie dziewice, wdowy¹ i mężatki” (*omnes virgines et continentes et maritatas*);
- (7) stan eklezjalny oraz płeć – „ludzi świeckich, mężczyzn i kobiety” (*laicos, masculos et feminas*);
- (8) wiek – „wszystkie dzieci, młodzież, młodych i starych” (*omnes infantes, adolescentes, iuvenes et senes*);
- (9) stan zdrowia – „zdrowych i chorych” (*sanos et infirmos*);
- (10) przynależność do jednej z grup potocznie dzielących ludzi: „wszystkich małych i wielkich” (*omnes pusillos et magnos*)².

Kolejne kategorie zapożyczone z Apokalipsy 7,9 wskazują na uniwersalność Ewangelii i wynikającego z niej wezwania do wiary, uwielbienia Boga i do zbawienia: „wszystkie ludy, plemiona, pokolenia i języki” (*omnes populos, gentes, tribus et linguas*). Kontynuacją tych ostatnich jest kategoria narodu i tworzących go ludzi: „wszystkie narody i wszystkich ludzi na całej ziemi, którzy są i będą” (*omnes nationes et omnes homines ubicumque terrarum, qui sunt et erunt*). Zakończenie wyjaśnia powód i cel enuncjacji oraz definiuje jej zbiorowego autora, który wprowadza kolejną nazwę kategorii społecznej jaką stanowią bracia mniejsi: „my wszyscy bracia mniejsi, słudzy nieużyteczni (*nos omnes fratres minores, servi inutiles*), pokornie prosimy i błagamy, abyśmy wszyscy (*omnes*) wytrwali w prawdziwej wierze i pokucie, bo inaczej nikt nie może być zbawiony”. Trudno byłoby nie zauważyć powtarzającego się do znudzenia zaimka upowszechniającego „wszyscy” (*omnes*), który bez wątpienia ujawnia uniwersalistyczne aspiracje św. Franciszka dotyczące jego przesłania, niewykluczające nikogo i obejmujące wszystkich.

¹Znaczenie terminu *continentes* w polskim przekładzie zostało zinterpretowane jako *wdowy*, choć *de facto* oznacza dokładnie kobiety wstrzemięźliwe, powstrzymujące się od współżycia seksualnego (Rodriguez Herrera, Ortega Carmona 1985: 461-462). Z kontekstu wynika, że nie były one ani dziewicami, ani mężatkami, skoro te zostały już wymienione. W praktyce rzeczywiście musiało chodzić zasadniczo o wdowy.

²Można by się doszukiwać tu aluzji do dwudzielnej struktury społeczeństwa feudalnego: *maiores et minores*, chociaż Franciszek w tym miejscu zdecydował się na użycie odrębnych terminów.

RETORYKA ŚW. FRANCISZKA W PRZEDSTAWIENIU KATEGORII SPOŁECZNYCH

W cytowanych fragmentach poszczególne kategorie społeczne przywoływane są na różny sposób: raz jako grupy ludzi zamknięte w jednym sformułowaniu, innym razem w zestawieniu z innymi odpowiadającymi sobie semantycznie, tworzącymi kilkuczłonowe, krótsze lub dłuższe, frazy. Innymi słowy w obrębie dużych nagromadzeń, poza wyrażeniami autonomicznymi, można wyróżnić różnej długości jednostki enumeracyjne: od dwuczłonowych po ośmioczłonowe.

Wyrażenia autonomiczne, obejmujące uniwersalną społeczność lub też mniejszą zamkniętą grupę, są następujące:

- ◆ „wszystkim chrześcijanom” (*Universis christianis*);
- ◆ „wszystkim, którzy mieszkają na całym świecie” (*omnibus qui habitant in universo mundo*);
- ◆ „wszystkie następujące stany” (*omnes sequentes ordines*);
- ◆ „profesorowie z Paryża” (*magistri de Parisiis*);
- ◆ „prałaci z tamtej strony Alp” (*omnes praelati ultramontani*).

Jednostki dwuczłonowe, będące jednocześnie charakterystycznymi dla retoryki Franciszka dyftologiami, czyli figurami myśli, przypominającymi *hendiadys* czy *meryzm*. Dyftologia polega na zestawieniu dwóch semantycznie odpowiadających sobie wyrazów połączonych spójnikiem *i*. Nie chodzi tu o przypadkowe i formalne zestawienie dwóch wyrazów. Jedno jest dopełnieniem drugiego, tak w przypadku dyftologii komplementarnej, bazującej na specyfice antynomicznej wyrazów, jak i w przypadku dyftologii synonimicznej, opartej na ich bliskoźnaczności, czy też w przypadku dyftologii eksplikatywnej, w której zestawione wyrazy uściślają czy wyjaśniają ich znaczenie (Zajac 2014: 99-100). Przykłady pierwszej z nich mamy w zestawieniu następujących przeciwstawnych sobie nazw kategorii społecznych:

- ◆ „mężczyznom i kobietom” (*masculis et feminis*);
- ◆ „zakonników i zakonnice” (*religiosos et religiosas*);
- ◆ „sługi i panów” (*servos et dominos*);
- ◆ „zdrowych i chorych” (*sanos et infirmos*);
- ◆ „małych i wielkich” (*pusillos et magnos*).

Natomiast kolejne dyftologie – o charakterze uściślającym – nie odnoszą się do dwóch różnych kategorii społecznych, ale określają je właśnie poprzez zestawienie dwóch wyrazów, definiujących wspólnie granice semantyczne konkretnej kategorii:

- ◆ „nawróconych i maluczkich” (*conversos et parvulos*);
- ◆ „ubogich i potrzebujących” (*pauperes et egenos*);
- ◆ „królów i książąt” (*reges et principes*);
- ◆ „robotników i rolników” (*laboratores et agricolas*);
- ◆ „arcybiskupi i biskupi” (*archiepiscopi et episcopi*).

W analizowanych fragmentach pism Franciszka można wyróżnić inne jeszcze jednostki dwuczłonowe, nie będące dyftologiami:

- ◆ „narody i wszystkich ludzi na całej ziemi” (*nationes et omnes homines ubicumque terrarum*), którzy są i będą (*qui sunt et erunt*);
- ◆ „król Francji i Anglii” (*rex Franciae et rex Angliae*).

Interesujący jest pierwszy przypadek, w którym chodzi o zwrócenie uwagi na wymiar jedności i wielości każdej grupy społecznej, stanowiącej z jednej strony zwartą całość, jak przywoływany naród, z drugiej zaś strona całość tworzona przez poszczególnych ludzi, którzy „są i będą” (tu znów mamy do czynienia z dyftologią czasownikową, określającą teraźniejszość i przyszłość ludzkiej społeczności). To niepozorne sformułowanie zwraca przy okazji uwagę na pewne napięcie, jakie tworzy się między wspólnotą a jednostką; zagadnienie będące również w średniowieczu przedmiotem rozważań (Guriewicz 2002).

Kolejne przypadki zestawienia kategorii społecznych to jednostki trzyczłonowe:

- ◆ „żyjącym w zakonie, duchownym i świeckim” (*religiosis, clericis et laicis*);
- ◆ „dziewice, wdowy i mężatki” (*virgines et continentes et maritatas*);
- ◆ „ludzi świeckich, mężczyzn i kobiety” (*laicos, masculos et feminas*).

Jednostki czteroczłonowe są tylko dwie:

- ◆ „wszystkie dzieci, młodzież, młodych i starych” (*infantes, adolescentes, iuvenes et senes*),
- ◆ „ludy, plemiona, pokolenia i języki” (*populos, gentes, tribus et linguas*).

Jednostka ośmioczłonowa odnosi się ponownie do społeczności eklezjalnej, określającej poszczególne posługi i święcenia przyjmowane przez duchownych: „kapłanów, diakonów, subdiakonów, akolitów, egzorcystów, lektorów, ostiariuszy (*sacerdotes, diaconos, subdiaconos, acolythos, exorcistas, lectores, ostiarios*) i wszystkich duchownych (*omnes clericos*)”. Ostatni element tej jednostki jawi się jako epifonem, podsumowujący i obejmujący semantycznie wszystkie pozostałe, określające poszczególne etapy itinerarium formacyjnego duchownych.

ZAWODY-TABU W REGULE FRANCISZKAŃSKIEJ

W kontekście nazw kategorii społecznych występujących w pismach św. Franciszka z Asyżu ciekawe jawią się również nazwy zawodów-tabu, których podejmowanie przez braci było zabronione. Temat ten podejmuje 7. rozdział *Reguły niezatwierdzonej*:

Wszyscy bracia, w jakichkolwiek miejscach przebywają u kogoś, aby służyć albo pracować, nie mogą być rządcami ani urzędnikami, ani obejmować stanowisk kierowniczych w domach, gdzie służą. Niech nie przyjmują funkcji, która spowodowałaby zgorszenie lub wyrządziłaby szkodę ich duszy. (FA 2002: 145-147).

Okazuje się jednak, że polski przekład nie określa w sposób jasny zakresu prac zabronionych, stwarzając wrażenie, że chodzi zasadniczo o zarządzanie domem, którego właściciel miałby korzystać z usługi jakiegoś brata. Wszystkie trzy określenia zdają się mówić to samo: nie można być rządcą, urzędnikiem ani obejmować kierownictwa. Tekst łaciński natomiast prezentuje się następująco: *non sint camerarii neque cancellarii neque praesint in domibus, in quibus serviunt*. Chodzi tu więc o zawody określone terminami *camerarius* i *cancellarius* oraz o wyeksponowane stanowisko, polegające na pełnieniu nadrzędnej, zwierzchniej, przełożenijskiej funkcji (*neque praesint*) w miejscach pracy. Interesującą analizę w tej kwestii na podstawie wiedzy dotyczącej doświadczeń pierwszego pokolenia braci daje David Flood (2016: 1470-1472).

Polskie ekwiwalenty dla dwóch pierwszych terminów – z uwzględnieniem faktu, że mamy do czynienia ze średniowiecznym tekstem – to: podkomorzy, szambelan, zarządca majątku czy dóbr, skarbnik (*camerarius*) (Jougan 2013: 86) oraz kanclerz, sekretarz, pisarz (w znaczeniu staropolskim), notariusz (*cancellarius*) (Jougan 2013: 87; Plezia 1998: 416). W trzecim przypadku chodzi natomiast o zawód, który we współczesnym języku można by określić za pomocą terminów *dyrektor*, *menadżer*, *prezes*. Są to więc zawody, które wiążą się z odpowiedzialnością materialną i prawną za innych, a jednocześnie z zagrożeniem nadużyć czy bycia posądzonym o nie. Wyjaśnienie krytycznej postawy Franciszka wobec niektórych zawodów i zajęć daje ostatnie zdanie cytowanego fragmentu, wyrażające troskę o sprawność duchową i moralną braci: „Niech nie przyjmują funkcji, która spowodowałaby zgorszenie lub wyrządziłaby szkodę ich duszy” (*nec recipiant aliquod officium, quod scandalum generet vel animae suae faciat detrimentum*).

WNIOSKI

Nazwy kategorii społecznych występujące w pismach św. Franciszka – co potwierdza analiza cytowanych fragmentów – ukazują rozległą i głęboką świadomość społeczną autora, wrażliwego na problemy związane ze złożonością struktury społecznej współczesnego mu świata oraz wynikającymi z niej podziałami. Wymiar lingwistyczny i retoryczny analizowanych tekstów potwierdza, że prosty Franciszek radził sobie z językiem lepiej, niż zazwyczaj próbuje się sądzić. Zidentyfikowane w tekście enumeracje, dyftologie, jednostki wieloczłonowe i epifonem podkreślają zaangażowanie emocjonalne autora w treść enuncjacji, potwierdzając jednocześnie jego świadomość i dojrzałość językową.

Różnorodność kategorii społecznych obecnych w pismach św. Franciszka jawi się jako potwierdzenie prawdy o wspólnej perspektywie wieczności i powszechności zbawienia, niezależnej od ziemskich podziałów i różnic. Analizowane teksty wskazują na religijny wymiar społecznego zainteresowania autora, będącego istotnym elementem chrześcijańskiego przesłania pism, które wyszły spod jego pióra. Jak można było zauważyć, autor jest na wskroś chrześcijański i ewangeliczny nie tylko w sprawach duchowych, ale również w oglądzie świata i podejściu do człowieka, postrzeganego zawsze w perspektywie miłości Boga i życia wiecznego. To, co uderza, to przede wszystkim niezmiennie przejęcie Franciszka o każdą grupę społeczną i o każdego człowieka, wręcz utożsamianie się ze wszystkimi i z każdym. Potwierdza to chociażby charakterystyczny dla autora wszechobecny zaimek upowszechniający *wszyscy*. Na uwagę zasługuje ponadto jego troska o kobiety (*kobiety, dziewice, wdowy i mężatki, zakonnice*) i o dzieci (*dzieci, młodzież, młodzi*), które nie były szczególnym przedmiotem zainteresowania średniowiecznego społeczeństwa. Podsumowując: św. Franciszek, świadom podziałów społecznych czy też marginalizowania niektórych społeczności, głosi równość wszystkich w doświadczeniu wiary oraz w przeznaczeniu każdego do zbawienia, które ma charakter uniwersalny.

REFERENCJE

- (FA 2002), Święci Franciszek i Klara z Asyżu, 2002, *Pisma. Wydanie łacińsko-polskie*, tłum. Kajetan Ambrozkiewicz, Kraków–Warszawa: Wydawnictwo M.
- Flood David, 2016, *Praca – aspekt społeczno-ekonomiczny*, tłum. Piotr Anzulewicz [in:] *Leksykon duchowości franciszkańskiej*, red. Emil Kumka, Kraków–Warszawa: Wydawnictwo M, kol. 1465-1476.

- Guriewicz Aron, 2002, *Jednostka w dziejach Europy. Średniowiecze*, tłum. Z. Dobrzyński, Gdańsk–Warszawa: Marabut–Volumen.
- Jougan Alojzy, 2013, *Słownik kościelny łacińsko-polski*, Sandomierz: Wydawnictwo Diecezjalne i Drukarnia w Sandomierzu.
- Le Goff Jacques, 2001, *Święty Franciszek z Asyżu*, tłum. Joanna Guze, Warszawa: Czytelnik.
- Le Goff Jacques, 2002, *Kultura średniowiecznej Europy*, tłum. Hanna Szumańska-Grossowa, Gdańsk–Warszawa: Marabut–Volumen.
- Plezia Marian, 1998, *Słownik łacińsko-polski*, 1998, red. Marian Plezia, t. I (A–C), Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Rodriguez Herrera Isidoro, Ortega Carmona Alfonso, 1985, *Los escritos de San Francisco de Asís. Texto latino de la edición crítica de Kajetan Esser. Traducción española y comentario filológico*, Murcia: Publicaciones del Instituto Teológico de Murcia.
- Zajac Andrzej, 2014, „Franciscus idiota” – znaczenia kontekstowe i interpretacje hagiograficzne [in:] *Roczniki Humanistyczne*, t. LXII, z. 8, s. 93-110.

NAZWY KATEGORII SPOŁECZNYCH
W PISMACH ŚW. FRANCISZKA Z ASYŻU
I ICH TŁUMACZENIA NA JĘZYK POLSKI

Streszczenie

Kategorie społeczne w pismach św. Franciszka z Asyżu i w hagiografii franciszkańskiej były dotąd przedmiotem zainteresowania w aspekcie historiograficznym. Prezentowane studium podejmuje tę kwestię, skupiając jednak uwagę na jego wymiarze językoznawczym. Przedmiotem analiz są zasadniczo trzy fragmenty, obfitujące w nazwy zróżnicowanych kategorii społecznych: opowieść *O prawdziwej i doskonałej radości*, druga redakcja *Listu do wiernych* i 23. rozdział *Reguły niezatwierdzonej*. Ukazują one rozległą świadomość społeczną autora, wrażliwego na problemy związane ze złożonością struktury społecznej współczesnego mu świata oraz wynikającymi z niej podziałami. Retoryka analizowanych tekstów okazuje się niezwykle bogata: enumeracje, dyftologie, jednostki wieloczłonowe, epifonem. Świadczą one o zaangażowaniu emocjonalnym autora w treść enuncjacji, potwierdzając jednocześnie jego świadomość i dojrzałość językową. Św. Franciszek w analizowanych tekstach jawi się jako człowiek żywo zainteresowany sytuacją współczesnego mu świata i poszczególnych grup społecznych, nie wyłączając kobiet i dzieci, co w jego epoce nie było takie oczywiste. Potwierdza on chrześcijańską prawdę o wspólnej perspektywie wieczności i powszechności zbawienia, niezależnej od ziemskich podziałów i różnic.

Słowa kluczowe: Franciszek z Asyżu; społeczeństwo; kategorie społeczne, równość, nazwa; retoryka.

LES DÉNOMINATIONS DES CATÉGORIES SOCIALES
DANS LES ÉCRITS DE SAINT FRANÇOIS D'ASSISE
ET LEURS TRADUCTIONS EN POLONAIS

Résumé

Les catégories sociales mentionnées dans les écrits de saint François d'Assise, jusqu'alors étudiés du point de vue historiographique, sont ici étudiées du point de vue linguistique. Les exemples sont relevés des trois passages : *Joie parfaite*, *Lettres à tous les fidèles* (rédaction II), *Règle non ap-*

prouvée (chap. 23). Ces passages dévoilent une profonde conscience sociale de l'auteur, sensible aux problèmes liés à la complexité de la structure sociale de son époque. Les figures rhétoriques (énumérations, diphologie, épiphonème, etc.) témoignent de l'engagement émotionnel de l'auteur dans ses écrits, confirmant ainsi sa maîtrise de la langue. Saint François se révèle en tant qu'homme vivement intéressé par la situation du monde et de la société de son époque, y compris les femmes et les enfants, ce qui alors n'était pas évident. Il confirme la vérité chrétienne sur la perspective commune de l'éternité et de l'universalité du salut, indépendante des divisions et des différences humaines.

Mots-clés: François d'Assise ; société ; catégories sociales ; égalité ; dénomination ; rhétorique.

Traduit par Dorota Śliwa